

VI BÖLMƏ. İNNOVASIYA, RƏQƏMSALLAŞMA VƏ MÜASİR İKT-LƏR

UOT 338.43

i.f.d., dosent Yasəmən Əli qızı ƏLİYEVƏ
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
e-mail: eliyevayasemen3@gmail.com

AQRAR SAHƏNİN İNKİŞAFININ SÜRƏTLƏNMƏSİNDƏ İNNOVASIYA MEXANİZMİNİN ROLU

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - Məqalədə respublikamızda aqrar sahənin artım dinamikasının dəyişməsi prosesindən, müstəqillik dövründə qəbul edilən çevik qərarların müsbət nəticəsindən, dünya praktikasının ən son modern nümunələrini və sürətli inkişafın ahənginə uyğun qabaqcıl innovasiyaları aqrar sahənin inkişafının sürətlənməsinə yönəltməyin zəruriliyindən bəhs olunur.

Tədqiqatın metodologiyası - Azərbaycan hökumətinin iqtisadi siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri müasir dövrdə innovativ iqtisadiyyata keçidi sürətləndirməkdən, modernləşdirmə xəttinə uyğun olaraq, ölkəmizdə ən qabaqcıl texnologiyaların tətbiq olunmasından və nəticədə regional miqyaslı proqramların icrasına nail olmaqdan ibarətdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - Tədqiqatın əldə olunmuş nəzəri və metodoloji nəticələri, irəli sürülən praktiki təkliflər aqrar sektorda həyata keçirilən proqram və layihələrin hazırlanmasında və aqrar sektorda fəaliyyət göstərən biznes subyektlərində tətbiqinin effektiv idarəçiliklə həyata keçirilməsində mütərəqqi bir mexanizm olaraq istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələri - Məqalədə aqrar sahədə innovativ iqtisadi inkişafın istiqamətləri araşdırılmış, eyni zamanda aparılan aqrar islahatlar nəticəsində Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının artırılmasının və məhsuldarlığının yüksəldilməsinin potensial imkanları araşdırılmışdır. Mövcud potensial imkanlardan istifadə etmək üçün aqrar sahədə yeni texnologiyaların tətbiqi, elmi innovativ tədqiqatların aparılması aktual bir məsələ kimi qarşıya qoyulmuşdur. Ölkədə innovasiya fəaliyyətini stimullaşdırmaq üçün elmi araşdırma və təkmilləşdirmələrə göstərilən müxtəlif dəstəklər öyrənilmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - Məqalənin elmi yeniliyi bundan ibarətdir: Aqrar sahənin iqtisadiyyatda rolunun artırılması üçün mövcud olan imkanların genişləndirilməsi, inkişaf etdirilməsi üçün təklif və tövsiyələrin hazırlanması və bununla bağlı olaraq təsirli bir aqrar fəaliyyəti əldə etməyin mümkünlüyünün sübuta yetirilməsidir.

Açar sözlər: *aqrar sahə, məhsuldarlıq, innovasiya fəaliyyəti, ərzaq təhlükəsizliyi, iqtisadi təhlükəsizlik, iqtisadi məhsul, idarəetmə modelləri, strateji idarəetməyə yanaşmalar.*

Giriş

Aparılan aqrar islahatlar nəticəsində Azərbaycanda hazırda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının daha da artırılmasının, məhsuldarlığının daha da yüksəldilməsinin geniş potensial imkanları əmələ gəlmişdir. Bu potensial imkanlardan istifadə etmək üçün aqrar sahədə yeni texnologiyaların tətbiqi, elmi-innovativ tədqiqatların aparılması bu gün aktual bir məsələ kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Aqrar sektor Azərbaycan iqtisadiyyatının çox mühüm sferası kimi ÜDM-i, məşğulluğu formalaşdırır. Əhalinin istehlak fondunun ən azı üçdə ikisi bilavasitə bu sektor hesabına təmin olunur.

Bu səbəbdən istənilən ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyi birbaşa kənd təsərrüfatının dayanıqlı inkişafından asılıdır. Dünya əhalisinin sürətlə artdığı, qlobal iqlim dəyişikliyinə intensivləşdiyi hazırkı dövəmdə dövlətlərin effektiv fəaliyyət göstərən aqrar sektora ehtiyacı daha qabarıq hiss olunur. Effektiv aqrar sektor iqtisadiyyatın az resurslar sərf etməklə daha yüksək kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalına nail olmağı nəzərdə tutur. Bu mənada beynəlxalq təcrübədə eyni təbii və iqtisadi şəraitə malik olan müxtəlif ölkələrin kənd təsərrüfatında istehsalın məhsuldarlığının aşağı, yaxud yüksək olması həmin ölkələrin aqrar siyasətinin nə dərəcədə effektiv olmasını göstərir.

İnnovativ xarakterli elmi-texniki yeniliklərin rolu

Aparılan davamlı tədqiqatlar nəticəsində aqrar sahədə innovativ xarakterli elmi-texniki yeniliklərin təsiri altında məsrəflərin minimallaşdırılması, əldə olunan gəlirlərin maksimallaşdırılması məsələsi öz həllini tapacaqdır. Azərbaycanda aqrar sahənin inkişafının özəlliklərini nəzərə alaraq, əsas iqtisadi inkişaf modeli kimi götürüləcək “human-kapital” modelinə (T. Shults, A. Maussner, R. Klump) iqtisadi fəal əhali qrupunun sosial-iqtisadi inkişaf komponenti əlavə edilərək, məsrəflərin minimallaşma məsələsi yeni çərçivədə həll edilərək tədqiqatın əhatə etdiyi konkret kənd təsərrüfatı məhsulları təmsalında qiymətləndirilmişdir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2003-cü il 24 noyabrda imzaladığı “Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında” fərmanı ilə ölkədə aqrar sahədə yeni inkişaf modelinin tətbiqinə başlanmışdır. Həmin fərmanın məntiqi davamı olan 2004-cü il 11 fevral tarixində qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)” aqrar sektorda islahatların ikinci mərhələsini sürətləndirmək üçün bu sahədə köklü dəyişikliklərin aparılması və kənd təsərrüfatında sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir. [1]

Eyni zamanda Prezident İlham Əliyev "Aqrar sahədə istehsalın və emal sənayesinin inkişafına dair bir sıra tədbirlər haqqında" 15 iyul 2021 ci il tarixli fərman imzalayıb. “Fərmanda bildirilir ki, ötən dövrdə Azərbaycanda kənd təsərrüfatı sürətlə inkişaf edərək, qeyri-neft iqtisadiyyatının mühüm sahələrindən birinə çevrilmişdir. Aqrar sektorda həyata keçirilən islahatlar və yeni çağırışlara uyğun strateji hədəflərin müəyyənləşdirilməsi kənd təsərrüfatının davamlı inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Bu çərçivədə elektronlaşmanın tətbiqi, dövlət xidmətlərinin optimallaşdırılması, eləcə də səmərəli idarəetmə sisteminin qurulması aqrar sahədə keyfiyyət dəyişikliyinə şərtləndirmiş və emal sənayesinin güclənməsi üçün əlverişli imkanlar yaratmışdır.

Ölkədə aqrar emal sənayesinin dayanıqlı inkişafı qeyri-neft sektorunun ixrac potensialının möhkəmləndirilməsi və ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması baxımından vacibdir. Bunu nəzərə alaraq, kənd təsərrüfatının yüksəlişinə dəstək mexanizmi məqsədyönlü şəkildə davamlı olaraq təkmilləşdirilməlidir”.

Cənab prezident fərmanda Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi ilə birlikdə beş ay müddətində aqrar sahədə fəaliyyət göstərən emal müəssisələrinin xammala tələbatını, istehsalçıların istehsal etdiyi kənd təsərrüfatı məhsullarına dair məlumatları əks etdirən və elektron ticarət imkanlarına malik olan portalın yaradılmasını, “Dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərinin formalaşdırılması, aparılması, inteqrasiyası və arxivləşdirilməsi Qaydaları”nın təsdiq edilməsi və elektron hökumətlə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 12 sentyabr tarixli 263 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq tədbirlər görməsini də tapşırırdı.

Bütün bunları da əsas tutaraq hazırda Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin qarşıya qoyduğu prioritet hədəflərdən biri dünyada mövcud olan innovativ iqtisadiyyatın tələblərinə cavab verən, milli iqtisadi inkişaf modeli üzrə yeni iqtisadiyyatın formalaşdırılmasıdır. Milli iqtisadiyyatın modernləşməsinin əsas meyarlarını və onun rəqabət qabiliyyətliliyinin artırılmasını təşkil edəcək innovativ sistemin yaradılması dövlət üçün prioritet məqsəd olmalıdır. Bu kontekstdə, iqtisadiyyatın innovativ idarəetmə yolu ilə inkişaf etdirilməsi strateji baxımdan da olduqca vacibdir. Bu amil əsasən müasir dünya iqtisadiyyatında innovasiyaya əsaslanan artım nəticəsində daha da aktuallaşmışdır. Belə ki, sosial-iqtisadi inkişaf müasir texnologiyaların tətbiqi ilə

son məhsul istehsalının artırılması, başqa sözlə, innovasiyanın rolunun artması ilə bağlıdır. Məsələn, Dünya İqtisadi Forumunun Qlobal Rəqabətlik Hesabatı və Qlobal İnnovasiya İndeksi tərəfindən də qeyd olunduğu kimi, innovasiya iqtisadi artımın əsas meyarı olaraq qalır. Gələcəkdə hər bir ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı onun yeni iqtisadi mühitə adaptasiyası və yeniliklərin tətbiqi ilə müəyyən olunacaqdır.

Aqrar sahədə innovasiya siyasəti və kadr hazırlığının prinsipləri

Hər bir ölkənin innovasiya inkişafının səmərəliliyi aqrar sektorda həyata keçirilən innovasiya siyasəti – elmi-texniki istiqamətlərin düzgün seçilməsi, zəruri iqtisadi şəraitin, o cümlədən aqrar sahəyə maliyyə dəstəyinin mövcud olması ilə şərtlənir. Dünya iqtisadiyyatının qloballaşması şəraitində Azərbaycanda aqrar bölmənin sabitliyi və dünya kənd təsərrüfatı bazarına inteqrasiyası, ərzaq təhlükəsizliyinin təmini, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, ilk növbədə, səmərəli elmi nailiyyətlərdən istifadə yolu ilə gerçəkləşə bilər.

Hesab edirəm ki, respublikada aqrar sahədə vahid innovasiya siyasəti yürüdülməlidir. Qəbul ediləcək qanun, proqram və qərarlar innovasiya sahibkarlığının inkişafına təkan verməklə yanaşı, eyni zamanda yeni iş yerlərinin açılmasını (biznes inkubatorları, texnoparkların, və s. yaradılması) da təmin edə bilər.

Innovasiya anlayışına dair yanaşmalar müxtəlifdir. Bəzi mənbələrdə innovasiya termininin latın dilində “innovatio” sözündən götürüldüyü və yenilənmə, yaxşılaşma mənasını verməsi qeyd edilir. Həmçinin ingilis dilində yenilik axtarmaq mənasında istifadə edilməsi də qeyd edilir. V.H.Abbasov innovasiyanı yeni məhsul növlərinin, yeni texnologiyaların yaradılması və yayılması ilə istehsalın yeni təşkilati formalarının və idarəetmə üsullarının istifadəsinə yönəldilmiş yaradıcılıq fəaliyyətlərinin nəticəsi kimi qeyd etmişdir [2].

Dulupçu M.A. və Sunqur O. innovasiyaya tərif verərkən qeyd edir ki, innovasiya yeni məhsul, xidmət və üsulların müasir dövrün rəqabət şərtlərinə uyğun olaraq elmi əsaslarla təkmilləşdirilərək gəlir əldə etmək məqsədi ilə dəstəklənməsidir [4].

B.X.Ataşov aqrar sahədə innovasiyaların tətbiqi məsələlərini araşdırarkən ümumiləşdirmə apararaq innovasiya termininə üç nəzəri baxışı fərqləndirmişdir. Birinci yanaşmada innovasiya yeniliklər və yeniliklərin tətbiqi kimi qəbul edilir. İkinci yanaşmada innovasiya yeni texnika və texnologiyaların yaradılması kimi qəbul edilir. Üçüncü yanaşmada özündən əvvəl yaradılanlardan keyfiyyətcə fərqlənən istehsal vasitələrinin və üsullarının istehsal prosesinə tətbiqi kimi qəbul edilir. Yeniliklər dedikdə elmi-tədqiqat və təkmilləşdirmə fəaliyyətləri çərçivəsində əldə olunan yeni məhsul, texnika və texnologiya, informasiya nəzərdə tutulur. İnnovasiyanın məqsədi - idarəetmə obyektini dəyişdirmək, yeni elmi-texniki, iqtisadi və sosial səmərə əldə etməkdir. İnnovasiya – yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul (xidmət), texnika, texnologiya, istehsalın və idarəetmənin təşkili şəklində təcəssüm etmiş və müxtəlif effektlər verən elmi biliklərin kommersiallaşdırılması kimi qiymətləndirilir [3]

Aqrar sektorda innovasiya sistemi maddi-texniki resursların mövcudluğu və elmi-texniki potensiala müəyyənləşir. İnnovasiya siyasətinin məqsədi məhsulun rentabelli istehsalı, makrosəviyyədə isə innovasiya fəallığının artırılması üçün şəraitin yaradılması, elmi mexanizmlərin formalaşdırılmasından ibarətdir. Məhz həmin mexanizmlərin köməyi ilə istehsalın təşkilati, iqtisadi, texniki və texnoloji yeniləşdirilməsi prosesi həyata keçirilir. İnnovasiya siyasətinin formalaşdırılmasında bir sıra mühüm amillərin nəzərə alınması vacibdir:

- İnnovasiya bazarında, iqtisadiyyatda, məhsulların və texnologiyaların çeşidində strateji dəyişikliklərin qabaqcadan proqnozlaşdırılması;

- innovasiya qərarlarına müvafiq münasibət bildirilməsi və onların dəstəklənməsi üçün zəruri tədbirlərin hazırlanması;

- innovasiya dinamikasının ilkin şəraitinin aşkar edilməsi.

İnnovasiya fəaliyyətinin səviyyəsi kadrların təhsilindən, texniki-texnoloji hazırlıq səviyyəsindən, baza ixtisasının mövcud olub-olmamasından asılıdır. Bu amil innovasiyanın qavranılmasını və istehsalatda onun istifadəsindən gözlənilən səmərənin əvvəlcədən qiymətləndirilməsini təmin

edir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində çoxukladlı kənd təsərrüfatının səmərəliliyi mütəxəssislərin hazırlıq səviyyəsindən və işgüzar keyfiyyətlərindən asılıdır. İstehsalın təkmilləşdirilməsi, sahibkarlıq, menecment, marketinq və qiymətyaratma, vergitutma və maliyyə-kredit təminatı, xarici iqtisadi fəaliyyətin əsasları, habelə hüquq məsələlərinə dair biliklərin mənimsənilməsi praktik mütəxəssis və rəhbər işçi üçün zəruri keyfiyyətlərdir. Kadr ehtiyatlarının zəruri keyfiyyət dəyişiklikləri aqrar sahə mütəxəssislərinin hazırlanmasını, əmək bazarında vəziyyətin dəyişməsi ilə əlaqədar təkrar hazırlıq və ixtisas səviyyəsinin artırılması sisteminin təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur. Bu sistem işçinin bazar konyunkturunun dəyişməsi şəraitində peşəkarlıq baxımından səriştəli və mobil, lazım gəldikdə qısa müddətdə başqa peşə öyrənməyə hazır, informasiya axınından baş çixara bilən, innovasiyalrı qavramağı, daim öz ixtisas səviyyəsini artırmağı bacaran vəziyyətdə olmasına imkan verən biliklər həcmində fundamental baza təhsili almaq konsepsiyasını əsas götürməlidir.

Azərbaycan aqrar elmi fəal innovasiya siyasətinin həyata keçirilməsini təmin etmək üçün hazırda zəruri potensiala malikdir. Respublikamızda sanballı elmi araşdırmalar aparmağa, səmərəli innovasiya məhsulları yaratmağa qadir, intellektual səviyyəli elmi kadr potensialı mövcuddur. Azərbaycanın təbiət elmləri-xüsusən biologiya və kənd təsərrüfatı sahələri daim inkişafda olmaqla, dünya elminə davamlı inteqrasiya edir. Bu sahə üzrə gənc alimlərin son zamanlar xarici ölkələrdə qazandığı böyük uğurları buna əyani nümunə ola bilər. Həmin alimlər bu gün dünyanın ən nüfuzlu universitetlərində müasir elmin aparıcı sahələri ilə məşğul olurlar. ABŞ, Kanada, Birləşmiş Krallıq, Fransa, Almaniya, İsveç, Yaponiya, Avstriya, Rusiya, Cənubi Koreya, İspaniya, Türkiyə... azərbaycanlı alimlərin işlədiyi və uğur qazandıqları ölkələrin heç də tam olmayan siyahısıdır.

Respublika Prezidenti cənab İlham Əliyevin təhsilə və elmə olan qayğısı xalqımız tərəfindən daim yüksək qiymətləndirilir.

Şübhəsiz, alimlərimizin xarici ölkələrdə apardıqları elmi araşdırmalar Azərbaycanda da elmin inkişafına şərait yaradır. Xarici ölkələrdə işləmələri get-gedə daha çox gənc mütəxəssisin dünyanın nüfuzlu elmi müəssisələrində nəzəri və praktiki təcrübə keçməsinə, tədqiqat aparmasına imkan verir. Gənc alimlərin çoxu yeni bilik və ideyalarla zənginləşmiş halda Vətənə qayıdır, dünya elminin nailiyyətlərini ölkəmizdə istehsalata, elmin müxtəlif sahələrində nəzəri-fundamental araşdırmalara tətbiq edirlər.

Innovasiya yönümlü inkişafın vacibliyi. Dünyanın əksər inkişaf etmiş ölkələrinin əmək qüvvəsinin təxminən 20-25%-i yüksək texnologiyalar və elm-təhsil sahəsində fəaliyyət göstərirlər. Məsələn, 2020-ci ilin Qlobal İnnovasiya İndeksi reytingində ilk yerləri İsveçrə və ABŞ kimi dövlətlər tutmuşlar. Qeyd etmək lazımdır ki, adı çəkilən reytingdə Azərbaycan 82-ci yerdə qərarlaşmışdır. Bu reytingdə ilk sırada qərarlaşan İsveçrədə yüksəkixtisaslı işçi qüvvəsi ölkənin iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayır. Dövlət və özəl sektor tərəfindən maliyyələşdirilən tədqiqatlar, ölkədə biznes mühitini daha da yaxşılaşdırır və yeni layihələrin dəstəklənməsini stimullaşdırır. Qeyd etmək lazımdır ki, maliyyə dəstəyinin əsas hissəsi özəl sektor tərəfindən həyata keçirilir. Bu kontekstdə, uğurlu inkişafın arxasında "ABB", "Roche", "Nestle" və "Novartis" kimi nəhəng şirkətlər durur.

İnnovativ inkişafın digər əsas meyarı təhsildir. Məhz yüksək təhsilə malik olan cəmiyyət davamlı inkişafı təmin etmək gücünə malikdir. Məsələn, İsveçrə Federal Texnologiya İnstitutu və Federal Politexnik Məktəbi dünyanın ən güclü 20 ali məktəbi sırasında yer alır və müasir cəmiyyətin tələblərinə cavab verən yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlayır. Bu təhsil ocaqları özəl sektorla sıx əməkdaşlıq edir və müxtəlif araşdırmalar apararaq əmək bazarına öz danılmaz töhfələrini verirlər.

Qeyd olunanlar bir daha göstərir ki, dünya ölkələri ənənəvi iqtisadi inkişaf modelindən innovativ inkişaf modelinə doğru sürətlə irəliləməkdədir və bu istiqamətdə yüksək təhsilin, elmin inkişafı danılmaz faktordur. Bunları nəzərə alaraq, elm və təhsil sahəsində investisiyaların həcmünün artırılması, yüksək texnologiyalara əsaslanan istehsal sahələrinin rolunun güclənməsi və əsasən emal sahəsində yüksək texnologiyaların aktiv tətbiq edilməsi hazırda inkişaf etmiş ölkələrdə əsas diqqət yetirilən sahələrdir. Bu istiqamətdə dövlətin qarşısında duran əsas vəzifə iqtisadiyyatın

modernləşdirilməsi, onun rəqabət qabiliyyətliliyinin artırılması və yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasıdır.

Əsas problemlər və çağırışlar. Qeyd olunduğu kimi, qlobal iqtisadi böhran və COVID-19 pandemiyası dünya iqtisadiyyatına ağır zərbə vurmuşdur. Bu amil əsasən iqtisadiyyatı neft və təbii qazdan asılı olan dövlətlərdə kəskin şəkildə özünü büruzə vermişdir. Azərbaycan Dünya Bankının “yuxarı orta gəlirli” ölkələr qrupuna daxil olmuşdur və gələcəkdə yüksək gəlirli ölkəyə çevrilmək üçün ölkədə güclü iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi vacibdir. Bu islahatlar isə ilk növbədə innovasiya xarakterli elmi-tədqiqat işlərinin genişləndirilməsinə və əmək bazarının tələbinə uyğun yüksəkixtisaslı kadr hazırlığına yönəldilməlidir.

Dünya təcrübəsindən yararlanaraq ölkədə innovasiya sisteminin formalaşdırılması, onun inkişafının əsas istiqamətlərinin müəyyən edilməsi, yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanması, eləcə də ölkə üçün vacib olan uzunmüddətli innovasiya proqramlarının hazırlanması prioritet olmalıdır. İnnovativ iqtisadiyyatın formalaşdırılması ilk növbədə ölkədə rəqabətqabiliyyətliliyi artırmalı, yüksək texnologiyalara əsaslanan istehsal sahələrinin yaradılmasına təkan verməli və daxili bazarı tam təmin edərək, xarici bazarlara çıxmalıdır. Qeyd etməliyik ki, ÜDM-ə əsas töhfə verən sahə sənaye sektorudur. Lakin bu sektora düşən məşğuliyyət payı isə azdır. Bunun əksi isə kənd təsərrüfatı sahəsində müşahidə olunmaqdadır. Son illər ərzində dövlət tərəfindən həyata keçirilən iqtisadi islahatların əsas məqsədi milli iqtisadiyyatın aqrar sektoruna xüsusi diqqətin artırılması və davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsidir.

Ümumiyyətlə, son iqtisadi böhran ölkə üçün bir çox reallıqları aşkara çıxartdı. Bu kontekstdə, modernləşmə siyasətinin ən vacib elementlərindən olan innovativ iqtisadi inkişafın stimullaşdırılması üçün lazım olan bazanın formalaşdırılması olduqca vacibdir. Bildiyimiz kimi, innovativ iqtisadiyyatın aparıcı sütunlarından bir olan “bilik iqtisadiyyatı”nın ölkəmizdə daha da inkişaf etdirilməsi bu istiqamətdə atılacaq ən vacib addımlardan hesab olunmalıdır. Bu istiqamətdə yüksək keyfiyyətli insan kapitalının və kadr hazırlığının iqtisadiyyatın və əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılması olduqca vacibdir. Azərbaycan bu istiqamətdə innovasiya üzrə dünyada aparıcı yer tutan İsveçrə təcrübəsindən yararlana bilər. Məsələn, İsveçrədə Təhsil, Araşdırma və İnnovasiyalar üzrə Dövlət Katibliyi innovasiyaya dəstək üçün ümumi (hüquqi) çərçivəsini müəyyən edir, Texnologiya və İnnovasiya Komissiyası isə İsveçrədə İnnovasiyanın Təşviqi Agentliyi rolunu oynayır. Bu qurumun əsas işi ölkədə elmi innovasiya fəaliyyətini həvəsləndirmək üçün maliyyə dəstəyi verməklə, məsləhət xidmətləri və şəbəkələr yaratmaqla, İsveçrə iqtisadiyyatının daha da yaxşılaşdırılmasına nail olmaqdır. Burada digər önəmli faktor ondan ibarətdir ki, dövlət tərəfindən tədqiqat və innovasiyaya yönəldilən maliyyə vəsaiti özəl sektorun bu sahəyə ayırdığı vəsaitdən olduqca azdır. Dövlət əsasən tərəfdaşlarına və dövlət universitetlərinin tədqiqat və innovasiya araşdırmalarına maliyyə dəstəyi verir. Bu ölkənin innovasiya siyasətinin əsası ondan ibarətdir ki, innovasiyanın yaradılması və inkişaf etdirilməsi ilk növbədə sənayenin, aqrar sahənin, həmçinin kiçik və orta müəssisələrin əsas vəzifəsidir. Biznes qurumları isə bu sahənin inkişafına maliyyə dəstəyi göstərirlər.

Ümumiyyətlə, dövlət nadir hallarda innovasiya prosesinə müdaxilə edir. O, əsasən lazımi hüquqi bazanın yaradılması və infrastrukturun təmin edilməsinə xidmət göstərir. Qeyd olunan təcrübə Azərbaycan üçün də çox maraqlı və cəlbedici ola bilər. Bu, bir daha sübut edir ki, müvafiq qanunvericiliyin və qurumun yaradılması, eləcə də işlərin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi ölkədə elm, dövlət, özəl və aqrar sektorun əməkdaşlığını daha effektiv edə bilər. Maliyyə dəstəyindən savayı, müvafiq qurum ölkədə bu istiqamətdə monitorinqlərin aparılması, sahibkarların biznes bacarıqlarının artırılması, kiçik şirkətlərə və start-up layihələrinə böyük şəbəkəyə qoşulmaq üçün kömək və bu sahələrdə fəaliyyət göstərə bilər. Bundan əlavə, beynəlxalq səviyyədə ölkəni təqdim etməklə, bu istiqamətdə ixrac potensialının artmasına təkan verir. Bu amil isə öz növbəsində texnologiyalar əsasında digər iqtisadi sahələrin inkişafına təkan verir və innovativ iqtisadiyyatın formalaşmasını daha da sürətləndirir.

Doğrudur, ölkədə Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində İnnovasiyalar Agentliyi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin tabeliyində isə İnnovasiyalar Mərkəzi təsis edimişdir. Lakin müstəqil və bütün sahələri əhatə edə biləcək Araşdırma və İnnovasiya Mərkəzinin formalaşdırılması daha məqsədəuyğundur. Bu cür qurum innovasiyanın hər-tərəfli təşviqinə və inkişafına daha da sürətli töhfə verə bilər.

Ümumiyyətlə, gələcək innovativ iqtisadiyyatın xüsusiyyətləri bilik və bacarığa malik olan, müxtəlif araşdırmalar, təhlillər apararaq individual qərarlar qəbul etməklə yarana biləcək problemlərin öhdəsindən gələ bilən yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasını tələb edir. Qeyd etmək lazımdır ki, ölkədə yeni yaradılan və fəaliyyət göstərən texnoparklar, universitetlər və elmi araşdırma mərkəzləri arasında koordinasiya yoxdur. Adətən, inkişaf etmiş ölkələrdə bu qurumlar bir-biri ilə sıx əməkdaşlıq edir və müasir iqtisadiyyatın tələblərinə vaxtında reaksiya verirlər. Qeyd olunan qurumlar arasında rəqabətlik isə bazarda effektivliyi daha da artırır.

Bütün deyilənləri nəzərə alaraq, qeyd edə bilərik ki, innovasiya sahəsində normativ-hüquqi bazanın yaradılması, kiçik, orta və iri biznes subyektlərinin fəaliyyətinin dəstəklənməsi və dövlət tərəfindən stimullaşdırılması, həmçinin bu sahəyə özəl və dövlət qurumları tərəfindən maliyyə dəstəyinin göstərilməsi olduqca vacib amillərdəndir. Digər əsas məsələ aqrar sektorda innovasiya sisteminin yaradılmasıdır, çünki son zamanlarda ölkədə aqrar sektorun inkişafına xüsusi diqqət ayrılır. Aqrar sektorun inkişafı və ərzaq məhsulları istehsalının artırılması ölkənin strateji planlarına daxildir. Son illərdə aparılmış iqtisadi islahatlar da göstərir ki, bu sahənin inkişafı ölkə iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi strategiyasının əsas istiqamətlərindən biridir. Aqrar sektorun ölkənin əmək bazarındakı payı olduqca yüksəkdir. Lakin bu sektorun ölkənin ÜDM-ində payı aşağıdır. Qeyd olunmalıdır ki, aqrar sahədə innovativ sistemin tətbiq edilməsi digər sahələrdən fərqlənir. Bu isə öz növbəsində qeyd olunan sahəyə xüsusi yanaşmanı tələb edir. Bunun əsas səbəbləri kimi ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin bu sahədən birbaşa asılı olması, bu sektorda çalışanların əmək bazarında payının yüksək olması və s. amillər qeyd oluna bilər.

Azərbaycanın aqrar sektorunun innovativ yolla inkişaf etdirilməsi bütövlükdə qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsində xüsusi rol oynaya bilər. Bu amil ÜDM-ə müsbət təsir göstərəcəkdir. Bu sahədə mövcud problemlər sırasına infrastrukturun və istehsal texnologiyalarının hələ də aşağı səviyyədə olması, yerli istehsalın beynəlxalq bazarlara çıxışının məhdudluğu, istehsalçılar və istehsal prosesi ilə məşğul olanlar arasında koordinasiyanın zəifliyi, kənd təsərrüfatı bazarında zəif koordinasiya, bu sahədə yüksəkixtisaslı və müasir təlim keçmiş kadrların azlığı, kiçik, orta və böyük şirkətlər arasında əməkdaşlığın olmaması kimi amilləri qeyd edə bilərik.

Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, aqrar sektorda innovativ sistemin tətbiq edilməsi xüsusi proqramlar vasitəsi ilə operatorlar tərəfindən həyata keçirilir. Bu təcrübə uğurla sınaqdan keçmişdir. Məsələn, bura “Agriculture and Agri-Food Canada” proqramını aid etmək olar. Bu proqram vasitəsilə fermerlərə və bizneslə məşğul olanlara ən yaxşı qida və kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal edilməsinə köməklik göstərilir. Müxtəlif proqramlar və xidmətlər vasitəsilə innovasiya, kənd təsərrüfatının və biznesin davamlı inkişafı, risklərin idarə edilməsi, ticarət və bazarın inkişafına dəstək verilir. Göründüyü kimi, bu qurum olduqca əhəmiyyətli rol oynayır və onun təcrübəsi bizim ölkənin də aqrar sektorunda mövcud olan bir çox problemlərin həllində effektiv ola bilər.

Ümumiyyətlə, yüksək səviyyədə ixtisaslaşmış qurumlar aqrar sektorda innovasiyanın inkişafına birbaşa təsir göstərir. Onlar tədqiqat proseslərinin idarə edilməsi və nəticələrinin yayılması, aqrar sahə ilə bağlı araşdırmalar apararaq elmi strukturların koordinasiyasını həyata keçirirlər. İsrailin Aqrar Araşdırmalar Təşkilatı və Almaniyanın Federal Aqrar Araşdırmalar Mərkəzini buna uğurlu bir misal kimi göstərə bilərik. Təbii ki, bütün operatorların işləri ölkənin aqrar kompleksinin xüsusiyyətlərinə uyğun həyata keçirilir. Onların ortaq cəhəti isə dövlətə aid olması və milli miqyasda aqrar kompleksin inkişafına dəstək üçün innovativ metodların istifadəsi, elmi tədqiqat-

ların və təcrübələrin aparılmasıdır. Qeyd etməliyik ki, dövlət tərəfindən operatorlara yönəlmiş maliyyə dəstəyi olduqca vacibdir. Elmi tədqiqatların aparılması, yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanması aqrar sahədə öz bəhrəsini verir və bu da öz növbəsində ÜDM-də özünü göstərir. Kompleks yanaşma göstərir ki, dövlət əsasən fundamental inkişafa, rəqabətliyin artırılmasına və dövlət üçün əhəmiyyətli olan tədqiqatların aparılmasına dəstək verir, özəl sektor da iqtisadiyyatın bir çox sektorlarında olduğu kimi aqrar sektorda da vacib rol oynayır. Müxtəlif təşkilatlar və şirkətlər maliyyə dəstəyi göstərməklə aqrar sahənin inkişafına töhfə verirlər.

Nəticə

Aqrar sənaye kompleksinin müasir dövr inkişafının ən vacib xüsusiyyəti elmi-texniki tərəqqinin sürətlənməsi, tədricən texniki, texnoloji və sosial-iqtisadi yeniləşdirmə və məhsuldarlığ əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırmaq üçün aqrar sənaye istehsalının təkmilləşdirilməsi prosesinin sürətləndirilməsinin artırılmasıdır. Dünya təcrübəsi göstərir ki, elmi və texnoloji tərəqqinin sürətləndirilməsi üçün həlledici şərait aqrar sənaye sektorunda innovasiya fəaliyyətinin inkişafıdır, tədqiqatların təşkili və innovasiya yaratmaq və yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsullar, yeni və ya təkmilləşdirilmiş texnologiya yaratmaq məqsədilə istehsalatda birbaşa inkişaf etmək üçün ardıcıl həyata keçirilən tədbirlər qrupudur .

Yenilik prosesi, bir qayda olaraq, təkcə dövlət aqrar siyasətinin tərkib hissəsi olan innovasiya siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi yolu ilə deyil, həm də dövlət tərəfindən tənzimlənir. Buna görə də, müasir şəraitdə bu cür siyasətin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi və aktuallığı böyük dərəcədə inkişaf edir, xüsusilə də innovasiya siyasəti aqrar texnika kompleksinin idarə olunmasında yerli təcrübədə xüsusi hazırlanmış deyildir. Aqrar sənaye sektorunda dövlət innovasiya siyasətinin əsas prioriteti son məhsula təsirinin həyata keçirilməsinə diqqət yetirməklə aqrar sənaye istehsalının bütün sahələri üçün innovasiyalar yaratmaqdan ibarət olan fundamental və tətbiqi elmin inkişafıdır. Aqrar sənaye kompleksində vahid, qarşılıqlı razılaşdırılmış elm, texnologiya və innovasiya siyasəti üçün şərait yaratmaq, aqrar sənaye kompleksinin müxtəlif bölmələri və elmi-innovasiya kompleksinin idarəedici səviyyələrinin aydın şəkildə ayrılması və onların daha sıx qarşılıqlı əlaqəsi, kənd təsərrüfatı sektorunun elmi dəstəyində birgə səylər göstərilməsidir.

Ümumilikdə, milli iqtisadiyyatın o cümlədən aqrar sahənin innovativ sistem əsasında inkişafı üçün aşağıda göstərilən amillərin nəzərə alınması olduqca vacibdir:

- Ölkənin innovasiya sistemi üçün effektiv qanunvericiliyin yaradılması;
- İnnovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan qurumların koordinasiyasını həyata keçirən təşkilatın yaradılması;
- Bu istiqamətdə dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi;
- Dövlət tərəfindən maliyyə dəstəyinin göstərilməsi və vergi güzəştlərinin tətbiq olunması;
- İnnovasiya və tədqiqat ilə məşğul olan strukturlara özəl sektor tərəfindən dəstəyin göstərilməsi;
- Aqrar sektorda innovativ metodların və elmi tədqiqatların dəstəklənməsi. Həmçinin istehsal effektivliyinin artırılması və istehlakçı-təchizatçı arasında əlaqənin gücləndirilməsi;
- Ölkənin ali təhsil sisteminin müasir təhsil sisteminə uyğun təkmilləşdirilməsi və yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması.

ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)”, Bakı, Nurlan, 2004.
2. V.H.Abbasov. Aqrar iqtisadiyyat. Bakı – 2017
3. Ataşov B.X. Aqrar sahədə struktur və səmərəlilik problemləri. Bakı – 2017.
4. Dulupçu, M. A. ve Sungur, O. 2007. Yenilik, İşbirliyi və Girişimcilik, Batı Karadeniz Bölgesi (Antalya, Burdur, Isparta, IBBS TR61), KOBİ’lerin Tutumlarının Değerlendirilmesi. s.8 Dulupçu ve Sungur, 2007.

*э.ф.д., доцент Ясемен Али кызы АЛИЕВА
Азербайджанский Университет Кооперации
электронная почта: eliyevayasemen3@gmail.com*

Роль инновационного механизма в ускорении развития аграрного сектора

Резюме

Цель исследования - В статье рассматривается процесс изменения динамики роста аграрного сектора в стране, положительные результаты гибких решений, принятых в период независимости, необходимость ориентироваться на новейшие образцы мировой практики и передовые инновации

Методология исследования - Одним из основных направлений экономической политики правительства Азербайджана является ускорение перехода к инновационной экономике в современное время, применение в нашей стране самых передовых технологий в соответствии с линией модернизации и, как следствие, для реализации региональных программ.

Актуальность исследования. Теоретико-методологические результаты исследования, практические предложения могут быть использованы как прогрессивный механизм при разработке программ и проектов в аграрной сфере и осуществлении эффективного управления в хозяйствующих субъектах, работающих в аграрной сфере.

Результаты исследования. В статье рассматриваются направления инновационного развития экономики в аграрном секторе, а также потенциальные возможности увеличения сельскохозяйственного производства и производительности в Азербайджане в результате аграрных реформ. В целях использования имеющихся потенциальных возможностей актуальным вопросом ставится применение новых технологий в агропромышленном комплексе, проведение инновационных научных исследований. Были изучены различные виды поддержки научных исследований и разработок для стимулирования инноваций в стране.

Оригинальность и научная новизна исследования - Научная новизна статьи заключается в следующем: расширить существующие возможности повышения роли аграрного сектора в экономике, подготовить предложения и рекомендации по его развитию и обосновать возможность получения эффективных аграрных Мероприятия.

Ключевые слова: *аграрный сектор, производительность, инновационная деятельность, продовольственная безопасность, экономическая безопасность, экономический продукт, модели управления, подходы к стратегическому управлению.*

*i.f.d. Yasemen Ali ALIYEVA
associate professor
Azerbaijan Cooperation University
e-mail: eliyevayasemen3@gmail.com*

Innovation in accelerating the development of the agricultural sector the role of the mechanism

Summary

The purpose of the study - The article discusses the process of changing the dynamics of growth of the agricultural sector in the country, the positive results of flexible decisions made during independence, the need to focus on the latest examples of world practice and advanced innovations to accelerate agricultural development.

Research methodology - One of the main directions of the economic policy of the Azerbaijani government is to accelerate the transition to an innovative economy in modern times, to apply the

most advanced technologies in our country in line with the line of modernization and, as a result, to implement regional programs.

Importance of research - Theoretical and methodological results of the research, practical proposals can be used as a progressive mechanism in the development of programs and projects in the agricultural sector and the implementation of effective management in business entities operating in the agricultural sector.

Results of the research - The article examines the directions of innovative economic development in the agricultural sector, as well as the potential opportunities to increase agricultural production and productivity in Azerbaijan as a result of agrarian reforms. In order to use the existing potential opportunities, the application of new technologies in the agricultural sector, the conduct of innovative scientific research is set as an urgent issue. Various supports for scientific research and development have been studied to stimulate innovation in the country.

Originality and scientific novelty of the research - The scientific novelty of the article is: To expand the existing opportunities to increase the role of the agrarian sector in the economy, to develop proposals and recommendations for its development and to prove the possibility of effective agrarian activity

Keywords: *agrarian sector, productivity, innovation activity, food security, economic security, economic product, management models, approaches to strategic management.*